

**TURUN
YLIOPISTO**

Matemaattis-luonnontieteellinen
tiedekunta

Saamelaiset alkuperäiskansana maantieteen kouluopetuksessa

Saara Kalinainen

Maantiede
LuK-tutkielma
Laajuus: 6 op

24.5.2026

Turku

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

LuK-tutkielma

Pääaine: Maantiede

Tekijä: Saara Kalinainen

Otsikko: Saamelaiset alkuperäiskansana maantiedon kouluopetuksessa

Ohjaaja: Lauri Hooli

Sivumäärä: 32 sivua

Päivämäärä: 24.5.2026

Saamelaiset ovat Suomen ja myös Euroopan unionin alueen ainoa tunnustettu alkuperäiskansa. Saamelaisten alkuperäiskansa-asema on vahvistettu Suomen perustuslaissa ja heillä on itsemääräämisoikeuden toteuttamiseksi saamelaisten kotiseutualueella omaa kieltään ja kulttuuria koskeva itsehallinto, jonka tarkemmat periaatteet on säädetty saamelaiskärjäläissa. Asuttajakolonialismi on kuitenkin läsnä suomalaisessa yhteiskunnassa, ja saamelaisten eksklusio sekä suomalaisen valtaväestön sulauttamispolitiikka näkyvät myös suomalaisessa koulujärjestelmässä.

Suomalaisessa peruskoulussa opetetaan maantietoa seitsemännestä yhdeksänteen vuosiluokkaan. Lukiossa maantiedettä on pakollista opiskella kahden opintopisteen verran, minkä lisäksi tarjolla on vapaaehtoisia moduuleja. Lukion ja perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet ovat opetushallituksen antamia valtakunnallisia määräyksiä, joiden perusteella kunnat tai oppilaitokset laativat paikallisen opetussuunnitelman. Opetussuunnitelma määrää ainekohtaiset tavoitteet ja sisällöt, joita opetuksen järjestäjän tulee noudattaa opetuksessa. Tämän tutkielman tavoitteena on selvittää, miten saamelaisuus näkyy maantieteen opetuksessa sekä verrata muutoksia kahden viimeisen opetussuunnitelman perusteiden välillä.

Aineistona tässä tutkielmassa käytän kahta viimeisintä perusopetuksen ja lukion opetussuunnitelman perustetta sekä näiden aikana käytössä olleita maantieteen oppikirjoja. Tämän tutkimuksen tulokset perustuvat valmiiden aineistojen analyysiin ja pääasiallisena tutkimusmenetelmänä toimii laadullinen sisällönanalyysi.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa tai lukion opetussuunnitelman perusteissa ei suoraan määrätä saamelaistiedon opettamisesta maantiedon opetuksessa. Saamelaiset alkuperäiskansana ovat kuitenkin osa suomalaista kulttuuria sekä maailman monikulttuurisuutta, jotka sisältyvät maantieteen oppimistavoitteisiin. Tutkimustulokset osoittivat vaihtelevuutta saamelaistiedon esiintymisessä oppikirjojen välillä. Kirjat sisältävät tietoa eri määriä ja sen sisältö vaihtelee. Selkeää tai yhtenevää linjausta saamelaistiedon opetuksesta maantieteessä ei ole. Maantieteen lisäksi saamelaisuus on mahdollisesti läsnä muiden aineiden opetuksessa, ja tarvetta olisi laajemmille selvityksille saamelaistiedon esiintymisestä kouluopetuksesta.

Avainsanat: oppikirja, saamelaiset, saamelaisuus, alkuperäiskansa, opetussuunnitelma

Sisällysluettelo

1	Johdanto	5
2	Tutkimuksen tausta ja teoreettinen viitekehys	7
2.1	Saamelaiset	7
2.2	Alkuperäiskansat ja asuttajakolonialismi	8
2.3	Maantiedon opetus	10
3	Aineistot ja menetelmät	12
3.1	Sisällönanalyysi	12
3.2	Opetussuunnitelman perusteet	13
3.3	Oppikirjat	15
4	Tulokset	18
4.1	Saamelaisuus peruskoulun maantiedon opetuksessa	18
4.1.1	Saamelaisuus peruskoulun opetussuunnitelmassa	18
4.1.2	Saamelaisuus peruskoulun maantiedon oppikirjoissa	19
4.2	Saamelaisuus lukion maantiedon opetuksessa	21
4.2.1	Saamelaisuus lukion opetussuunnitelmassa	21
4.2.2	Saamelaisuus lukion oppikirjoissa	22
5	Pohdinta ja johtopäätökset	26
	Lähteet	30

1 Johdanto

Saamelaiset ovat Suomen ja myös Euroopan unionin alueen ainoa tunnustettu alkuperäiskansa (Keskitalo ym. 2014). Saamelaisia on arvioiden mukaan 75 000–100 000 eri maiden alueilla. Saamelaisten asuttama alue, Saamenmaa, ulottuu Suomen, Ruotsin, Norjan ja Venäjän alueille (Lehtola 2015). Suuri osa Suomessa asuvista saamelaisista asuu saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella. Saamelaisten alkuperäiskansa-asema on vahvistettu Suomen perustuslaissa. Saamelaisilla on itsemääräämisoikeuden toteuttamiseksi saamelaisten kotiseutualueella omaa kieltään ja kulttuuria koskeva itsehallinto, jonka tarkemmat periaatteet on säädetty saamelaiskäräjälaisissa (Laki saamelaiskäräjistä 974/1995).

Suomessa oppivelvollisuus kestää 18 ikävuoteen tai hyväksytysti suoritettua ylioppilastutkinnon tai ammatillisen koulutuksen suorittamiseen asti (Opetushallitus n.d.a). Suomalaisessa peruskoulussa opetetaan maantietoa seitsemännestä yhdeksänteen vuosiluokkaan. Lukiossa maantiedettä on pakollista opiskella kahden opintopisteen verran, minkä lisäksi tarjolla on vapaaehtoisia moduuleja. Lukion ja perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet ovat opetushallituksen antamia valtakunnallisia määräyksiä, joiden perusteella kunnat tai oppilaitokset laativat paikallisen opetussuunnitelman. Opetussuunnitelma määrää ainekohtaiset tavoitteet ja sisällöt, joita opetuksen järjestäjän tulee noudattaa opetuksessa. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa tai lukion opetussuunnitelman perusteissa ei suoraan määrätä, että maantiedon opetuksessa pitäisi opettaa saamelaisuudesta.

Opetus- ja kulttuuriministeriön asettama saamen kielten ja saamenkielisen opetuksen kehittämistyöryhmä teetti vuonna 2020 selvityksen perusopetuksen oppimateriaalien sisältämästä saamelaistiedosta ja selvitti asiaa myös valtakunnallisten opetussuunnitelman perusteiden sisällöissä (Valtioneuvosto 2025a). Tuuli Miettusen laatimassa raportissa korostuu saamelaistiedon vähäisyys maantiedon sekä muiden oppiaineiden kohdalla (Miettunen 2020). Selvityksen perusteella saamelaiset ovat jääneet lähes näkymättömäksi suomalaisen koulun opetusohjelmassa. Opetussuunnitelmien kohdalla olisi syytä pohtia riittävätkö määräykset kulttuurisen moninaisuuden opettamisesta takaamaan opetukseen tarpeeksi saamelaistietoa.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on luoda parempi käsitys siitä, miten saamelaisuus näkyy suomalaisen maantiedon opetuksessa oppikirjojen ja opetussuunnitelman perusteiden osalta sekä verrata, onko saamelaistiedon opetuksessa tapahtunut muutosta kahden viimeisen opetussuunnitelman perusteiden välillä peruskoulussa sekä lukiossa. Tutkimuskysymykseni ovat seuraavat:

1. Mitä opetussuunnitelmissa määrätään saamelaistiedon opettamisesta maantiedon aineopinnoissa?
2. Miten saamelaisuutta käsitellään maantiedon oppikirjoissa?
3. Millaisia muutoksia oppikirjojen saamelaistiedossa on tapahtunut viimeisten opetussuunnitelmien välillä?

Vastatakseni tutkimuskysymyksiin käytän menetelmänä laadullista sisällönanalyysia. Analysoin perusopetuksen opetussuunnitelman perusteita, lukion opetussuunnitelman perusteita sekä maantiedon oppikirjoja.

2 Tutkimuksen tausta ja teorettinen viitekehys

2.1 Saamelaiset

Saamelainen on henkilö, joka pitää itseään saamelaisena. Saamelaiskäräjälakiin tehtiin vuonna 2025 muutos, jonka tarkoituksena oli tukea saamelaisten itsemääräämisoikeutta (Tuominen 2025). YK:n alkuperäiskansojen oikeuksien julistus antaa alkuperäiskansoille oikeuden päättää itse kriteerit, joiden mukaan sen jäsenet valitaan (Sarivaara ym. 2013). Ennen uudistusta saamelaiskäräjäläissa saamelainen henkilö määriteltiin erilaisilla ehdoilla, joihin useat lähteet edelleen viittaavat. Lakiuudistus tuli voimaan 1.8.2025, minkä jälkeen saamelaiskäräjäläissa ei ole enää määritelmää saamelaiselle. Nykyään lain kolmas pykälä määrää ainoastaan ehdot henkilölle, jolla on oikeus tulla merkityksi saamelaiskäräjien vaaliluetteloon (Laki saamelaiskäräjistä 974/1995).

Saamelaisten esi-isät ovat asettuneet nykyisille saamelaisalueille jo 2000 vuotta sitten ja saamelaiskulttuuri kehittyi alueen useista kulttuureista (Hætta 2008). Saamelaisten asuttama alue, Saamenmaa, ulottuu Suomen, Ruotsin, Norjan ja Venäjän pohjoisosiin (Lehtola 2015) Suomessa saamelaisten kotiseutualue kattaa Enontekiön, Inarin ja Utsjoen sekä Sodankylän pohjoisosan. Saamelaiset jaetaan usein esimerkiksi kielellisten, maantieteellisten ja elinkeinollisten ryhmittelyjen avulla pienempiin ryhmäyksiin, joista elinkeinollisen ja osittain kulttuurisen luokituksen perusteella Suomen alueella asuu neljä: Inarin järvisaamelaiset, Tenon jokisaamelaiset, Porosaamelaiset sekä kolttasaamelaiset tarvitsee viitteen. Nykyään suuri osa saamelaisista toteuttaa perinteisistä elinkeinoista poikkeavia toimialoja ja asuu saamelaisalueen ulkopuolella. Saamelaiskieliä on yhdeksän ja suuri osa niistä on hyvin uhanalaisia.

Saamelaisten eksklusio ja suomalaisen valtaväestön sulauttamispolitiikka näkyvät suomalaisessa koulujärjestelmässä. Opetuksesta vastaava kirkko pyrki saamen kielen käyttämisen lopettamiseen jo 1700-luvulla, mistä on jäänyt jälki vielä nykypäivään saakka (Hætta 2008). Suomessa ei ole ollut lainsäädäntöä, joka olisi koululaitoksen kautta velvoittanut suomalaistamaan saamelaislapsia, kuten Ruotsissa ja Norjassa (Valtioneuvosto 2025a). Suomalainen koulujärjestelmä on kuitenkin saamelaisten kokemusten mukaan toiminut suomalaistamisen välineenä, ja suomalaistaminen on ollut ”kirjoittamaton sääntö”, joka on vallinnut kouluissa vuosikymmeniä. Suomalaisissa asuntolakouluissa lapsia on erotettu

perheistään ja heidän omien kieltensä käyttämistä on rajoitettu. Koulussa opetettiin vain valtakulttuurin kielellä ja sen arvojen pohjalta.

Nykyään saamelaisten opetuksessa tavoitteena on tukea oppilaita kasvamaan heidän kieleensä, kulttuuriinsa ja yhteisöönsä sekä mahdollisuus oman kulttuuriperinnön omaksumiseen (Opetushallitus n.d.b). Lukion ja perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet sisältävät määräyksiä saamelaisten ja saamenkielisten opetuksesta. Perusopetuksessa saamelaisten kotiseutualueella asuvien saamen kieltä osaavien oppilaiden opetus tulee antaa pääosin saamen kielellä, jolloin opetuksen tavoitteena on vahvistaa saamen kielen osaamista ja kielen käyttöä (Opetushallitus 2014). Lukiossa saamen kieltä voidaan opettaa äidinkielenä tai vieraan kielen oppimääränä (Opetushallitus 2019). Perusopetuksessa saamenkielistä opetusta saaneille opiskelijoille pyritään turvaamaan saamenkielisen opetuksen jatkuminen myös lukiossa ja saamen opiskelijoita on tiedotettava heidän oikeuksistaan ylioppilastutkinnossa.

2.2 Alkuperäiskansat ja asuttajakolonialismi

Alkuperäiskansat ovat tietyn alueen alkuperäisistä asukkaista polveutuneita etnisiä ryhmiä. Kansainvälisen työjärjestön (ILO) alkuperäiskansojen oikeuksia koskevan yleissopimuksen mukaan itsenäisissä valtioissa asuvia kansoja pidetään alkuperäiskansoina, jos ne polveutuvat väestöstä, joka asui maassa maan siirtomaa- tai asutusajankohtana tai nykyaikaisen kansallisvaltion perustamisen aikaan (Keskitalo ym. 2014). Alkuperäiskansat pitävät kolonisaatiota edeltävän historiansa vuoksi itseään erillisenä muusta nykyään alueella valloittavasta yhteiskunnasta (Venkatesan, 2017). Alkuperäiskansat muodostavat nyky-yhteiskunnassa vähemmistöjä, joiden tarkoituksena on säilyttää ja siirtää tuleville sukupolvilleen esivanhempiensa alueita sekä etnistä identiteettiä kansan olemassaolon säilymiseksi. Alkuperäiskansoilla on usein omat valtaväestöstä eroavat kulttuuriset perinteet, sosiaaliset struktuurit sekä oikeusjärjestelmä. ILO169-sopimus on alkuperäiskansojen oikeuksia koskeva kansainvälinen valtioita oikeudellisesti velvoittava sopimus, joka tunnustaa alkuperäiskansojen erityiset oikeudet perinteisiin asuinalueisiin sekä niiden luonnonvaroihin ja edellyttää valtioiden toimia alkuperäiskansojen kulttuurin suojelemiseksi (Joona, T. 2013). Suomi on allekirjoittanut sopimuksen vuonna 1989, mutta sopimusta ei vielä vuonna 2026 ole ratifioitu, eli sopimuksen edellyttämiä muutoksia ei ole viety lainsäädäntöön.

Asuttajakolonialismi on kolonialismin muoto, jossa maahan saapuva väestö nimittää jo alkuperäisväestön asuttaman maan omakseen (Rowe & Tuck 2016). Asuttajakolonialismin perustana on resurssien ja työvoiman lisäksi maa-alueiden hallinta. Asuttajakolonialismissa ei ole kyse yhdestä historiallisesta tapahtumasta, vaan taustalla on pitkäaikainen yhteiskunnallinen rakenne ja jatkuva toiminta, joka pyrkii alkuperäisväestön maa-alueen hallintaan ja kulttuurin hävittämiseen viite. Asuttajakolonialismiin liittyy usein vahvasti assimilaatio, jolla tarkoitetaan pyrkimystä sulauttaa alkuperäiskansa valtaväestön joukkoon.

Viimeisten 250 vuoden ajan saamelaisalueen valtiot ovat ylläpitäneet enemmän tai vähemmän aktiivista sulauttamispolitiikkaa (Hætta 2008). Sulauttamispolitiikan pyrkimyksenä on ollut saada saamelaiset luopumaan kielestään ja muuttamaan kulttuuriarvojaan. Vähittäinen saamelaisuuden häviäminen on odotettavaa ja todennäköistä, kun perinteisten elinkeinojen harjoittaminen ja perinteisten asuinalueiden asuttaminen muuttuvat mahdottomiksi. Hætta mukaan assimilaatiopolitiikka ja kulttuurien sorto ovat syitä monien saamelaiskulttuurin piirteiden heikentymiseen sekä saamen kielen katoamiseen joillain alueilla. Tästä huolimatta saamen kieli sekä perinteinen elämäntyyli ovat vielä elossa Suomessa sekä muualla saamelaisalueella. Asuttajakolonialismi ja assimilaatiopolitiikka ovat edelleen läsnä suomalaisessa yhteiskunnassa. Viimeaikaisista tapahtumista esimerkkinä Suomen alueen asuttajakolonialismista voidaan pitää saamelaisten institutionaalista syrjintää vuoden 2017 Tenon sopimuksen yhteydessä (Kuokkanen 2020).

Saamelaiset ovat monivaiheisen historian aikana joutuneet väistymään sekä uudisasukkaita että metsäteollisuutta (Joona, J. 2013). Vuonna 1673 annetun Lapinmaiden asutusplakaatin seurauksena suomalaiset uudisasukkaat saivat asettua saamelaisten asuttamien lapinkylien alueille. Aikaisemmin vain muutamia suomalaisia oli muuttanut alueelle, eikä vaikutus saamelaisten elinkeinoihin ollut merkittävä. Ennen plakaatin antamista alueen asukkaita ja heidän elinkeinojaan pyrittiin suojelemaan. Uudisasukkaiden muutto alueelle johti useisiin valituksiin kalastus- ja muiden alueiden valtaamisesta. Oikeus vastasi valituksiin muun muassa sakoilla ja määräyksillä muuttaa pois saamelaisten alueilta. 1700-luvulla saamelaisten asema heikkeni entisestään. Uudisasukkaat olivat omineet parhaat asuinpaikat, eivätkä esimerkiksi osallistuneet yhteisiin maksuihin. 1600-luvun lopulla saamelaiset joutuivat myös kristittyjen lähetyssaarnaajien kohteeksi. Saamelaisten alueista ja elinkeinoista on siis käyty kiistaa jo pitkän aikaa.

Vuonna 2021 Valtioneuvosto asetti saamelaisten totuus- ja sovintokomission yhdessä saamelaiskäräjien ja kolttien kyläkokouksen kanssa. Komission tehtävä oli tunnistaa ja arvioida sekä historiallista että nykyistä syrjintää, valtion sulauttamispolitiikkaa sekä oikeuksien loukkauksia, ja selvittää näiden nykyistä vaikutusta saamelaisiin ja heidän yhteisönsä (Valtioneuvosto 2021c). Suomalaiset eivät tiedä kovin paljoa saamelaisista, ja tämä tietämättömyys alkaa jo perusopetuksesta, kun opetussuunnitelmissa ei määrätä mitään saamelaistiedon opettamisesta koulujärjestelmässä.

2.3 Maantiedon opetus

Laajennettu oppivelvollisuus tuli Suomessa voimaan vuonna 2021, minkä jälkeen oppivelvollisuus on jatkunut 18 ikävuoteen tai hyväksytysti suoritettun ylioppilastutkinnon tai ammatillisen koulutuksen suorittamiseen asti (Opetushallitus n.d.a). Ennen vuotta 2021 oppivelvollisuus loppui perusopetuksen oppimäärän suorittamisen jälkeen. Uuden lukiolain tavoitteena on lisätä korkeakoulutettujen osuutta Suomessa (Opetushallitus 2019). Maantietoa opetetaan suomalaisessa peruskoulussa seitsemännestä yhdeksänteen vuosiluokkaan. Vuosiluokilla 1–6 maantieteeseen liittyvä sisältö on ympäristöoppia. Perusopetuksen jälkeen opintoja voi jatkaa valinnaisissa oppilaitoksissa, joista lukiossa maantieteen aineopinnot jatkuvat. Ammatilliseen koulutukseen maantiedon aineopetus ei kuulu.

Tarkat ainekohtaiset tavoitteet määritellään valtakunnallisissa opetussuunnitelman perusteissa. Opetussuunnitelman perusteiden pohjalta laaditaan paikalliset opetussuunnitelmat. Paikallisen opetussuunnitelman laatii opetuksen järjestävä laitos tai esimerkiksi kunta. Valinnaisista opinnoista kunnat ja koulut päättävät itse. Valinnaiset opinnot voivat koulukohtaisesti sisältää erilaista kurssitarjontaa sekä peruskoulu- että lukiotasolla. Kurssitarjontaa voi siis koulukohtaisesti olla enemmänkin ja kurssien sisällöt voivat vaihdella.

Nykyisen perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet ovat vuodelta 2014, ja lukion opetussuunnitelman perusteet vuodelta 2021. Perusopetuksessa maantiedon tehtävä on tukea oppilaan maailmankuvan rakentumista (Opetushallitus 2014). Opetussuunnitelman perusteiden määritelmän mukaan maantieto yhdistää monia tieteenaloja maapalloa ja sen alueita, luontoa, ihmisiä ja erilaisia kulttuureja tutkittaessa. Maantiedon tavoitteena on rakentaa ehjä kokonaiskuva maailmasta ja sen toiminnasta. Maantiedon opetukseen liittyy vahvasti myös

ajankohtaisten uutisten seuraaminen ja taidot yhdistää ajankohtaisia asioita opittuun tietoon. Opetuksen sisällöt on muodostettu siten, että ne tukevat tavoitteiden saavuttamista.

Lukiossa oppiaineesta käytetään sanaa maantiede. Lukiossa maantiedettä on pakollista käydä kahden opintopisteen verran. Maantieteen tehtävä on avartaa maantieteellistä maailmankuvaa ja kehittää opiskelijan valmiuksia ymmärtää maailmanlaajuisia, alueellisia ja paikallisia ilmiöitä sekä ongelmia (Opetushallitus 2019). Maantieteen tavoitteena on tukea opiskelijan kasvua vastuulliseksi, sivistyneeksi ja avarakatseiseksi kansalaiseksi. Maantieteen tehtävänä on vahvistaa opiskelijan eettisyyttä, ja esimerkiksi syventää käsitystä ihmisoikeuksien merkityksestä, yhteiskunnan moninaisuudesta ja alueellisen identiteetin muodostumisesta tukien opiskelijan kulttuuriosaamisen kehittymistä. Maantieteen pakollisen moduulin tavoitteena on perehdyttää opiskelija maailmanlaajuisiin muutoksiin, ilmiöihin ja ongelmiin luonnon, ihmisten ja ympäristön kannalta.

3 Aineistot ja menetelmät

3.1 Sisällönanalyysi

Tämän tutkimuksen tulokset perustuvat valmiiden aineistojen analyysiin. Pääasiallisena menetelmänä toimii sisällönanalyysi, joka on laadullisissa tutkimuksissa yleisin menetelmä (Elo ym. 2022). Laadullinen sisällönanalyysi koostuu tutkimuksessa valmistelu-, analysointi- ja raportointivaiheista. Sisällönanalyysissä voidaan käyttää aineistolähtöistä eli induktiivista tai teorialähtöistä eli deduktiivista lähestymistapaa. Tässä tutkimuksessa käytän aineistolähtöistä lähestymistapaa. Tutkimuksen aineistonkeruussa on tarkoituksena tuottaa materiaalia aineiston analyysiin siitä näkökulmasta, joka on tutkimuksen kannalta oleellista (Elo ym. 2022). Tutkimuksen valmisteluvaiheessa rajasin tutkimusalueen kahteen viimeisimpään opetussuunnitelman perusteisiin peruskoulussa sekä lukiossa ja etsin oppikirjoja, jotka ovat olleet käytössä kahden viimeisen opetussuunnitelman aikana.

Tutkimuksen analyysiyksikkö koostuu siis kahdesta viimeisestä perusopetuksen opetussuunnitelman perusteista, kahdesta viimeisestä lukion opetussuunnitelman perusteista sekä maantiedon oppikirjoista, jotka ovat olleet käytössä valittujen opetussuunnitelman perusteiden kattamalla ajanjaksolla. Kaikki aineiston oppikirjat ovat opiskelijoille lainattavissa Turun yliopiston verkkokirjastopalvelu Volterin kautta, ja ne ovat hyödynnettävissä Turun yliopiston kirjastojen tiloissa. Opetussuunnitelmien perusteet ovat saatavilla Opetushallituksen verkkosivuilla. Vastatakseni tutkimuskysymyksiin, etsin peruskoulun ja lukion opetussuunnitelman perusteista sekä oppikirjoista tietoa liittyen saamelaisuuteen sekä vertailen havaintojani oppikirjojen ja opetussuunnitelmien perusteiden välillä.

Opetussuunnitelman perusteita analysoidessa tutustuin ensiksi siihen, mitä opetussuunnitelman perusteilla tarkoitetaan, ja mitkä perusteista ovat voimassa tällä hetkellä.

Tutustuin opetussuunnitelmien perusteiden sisältöihin ja etsin tutkimukselle hyödyllisiä kohtia. Etsin tiedostoista ensin osumia saamelaisuuteen, alkuperäiskansoihin ja kulttuuriin liittyvien avainsanojen avulla ja katsoin, antavatko ne tuloksia maantieteeseen liittyvän sisällön kohdalla. Käytin analysoinnissa ensin avainsanoja ”saamelaisuus”, ”saamelaiset”, ”alkuperäiskansat” ja ”alkuperäisväestöt”. Tämän jälkeen luin maantiedon aineopintoja koskevan sisällön opetussuunnitelman perusteista, ja poimin aiheeseen liittyviä mainintoja.

Tutkimuksen tuloksissa kerron minkälaisia määräyksiä perusopetuksen ja lukion opetussuunnitelman perusteissa on saamelaitiedon opettamisesta.

Valikoin mahdollista saamelaitietoa sisältävät kirjat tutkimuksen aineistoksi opetussuunnitelman perusteissa määriteltyjen sisältöjen ja kirjojen nimien sekä kuvausten perusteella. Tarkastelin oppikirjoista ensin niiden sisällysluetteloita ja kävin tarkasti läpi luvut, joissa käsiteltiin monikulttuurisuuteen, vähemmistöihin ja Suomen väestöön liittyviä aiheita. Oppikirjojen lopussa on yleensä käsitteitä sisältävä hakemisto, jonka kävin myös läpi kaikista kirjoista. Hakemistoista etsin ensisijaisesti selitteitä sanoille ”saamelaisuus” ja ”alkuperäiskansa”, mutta poimin ylös myös muita aiheeseen liittyviä sanoja. Kävin kaikki käyttämäni kirjat läpi kokonaan ja etsin mahdollisia muita mainintoja saamelaisuudesta. Tekstin lisäksi analysoin kirjoissa esiintyviä kartoja, kuvia ja kuvatekstejä. Kerron tutkimuksen tuloksissa, minkälaisia mainintoja saamelaisuudesta on peruskoulun sekä lukion oppikirjoissa.

3.2 Opetussuunnitelman perusteet

Perusopetuksen sekä lukion opetussuunnitelman perusteet ovat valtakunnallinen määräys, jonka laatii Opetushallitus (Opetushallitus n.d.c.). Opetussuunnitelman perusteiden pohjalta laaditaan paikalliset opetussuunnitelmat. Paikallisen opetussuunnitelman laatii opetuksen järjestävä laitos tai esimerkiksi kunta. Opetussuunnitelman perusteet sisältävät määräyksiä, joita opetuksen järjestäjän täytyy noudattaa opetuksen toteuttamiseen liittyen. Perusteiden sisällöt vaihtelevat hieman vuosien välillä esimerkiksi erilaisten lakiuudistusten seurauksena ja niihin voidaan tehdä pieniä muokkauksia, vaikka koko opetussuunnitelman perusteita ei uusittaisi. Rajasin tutkimuksen kahteen viimeisimpään opetussuunnitelman perusteeseen, joten tarkastelussa ovat perusopetuksen osalta vuonna 2004 voimaan astunut Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004 sekä vuonna 2015 voimaan tulleet, ja edelleen käytössä oleva, Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014 on otettu käyttöön vuoden 2015 alussa (Opetushallitus 2014). Opetussuunnitelman perusteet sisältävät osa-alueita, joissa on määräykset paikallisten opetussuunnitelmien laatimisesta, perusopetuksen perustasta, tehtävistä ja tavoitteista, toimintakulttuurista, oppimisen ja hyvinvoinnin edistämisestä opetuksessa, oppilaan arvioinnista, koulunkäynnin tuesta ja opiskeluhollosta. Lisäksi

perusteissa äidinkielen opetukseen, kieleen ja kulttuuriin, kaksikielisyyteen opetuksessa sekä erityiseen maailmankatsomukseen liittyvä useita erikseen lueteltuja osa-alueita. Aineopetusta koskevat määräykset on jaettu erikseen vuosiluokille 1–2, 3–6, sekä 7–9, joista maantiedon aineopetusta käsitellään viimeisessä.

Aikaisempi perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet on määrätty noudatettavaksi 16.1.2004 alkaen toistaiseksi (Opetushallitus 2004). Opetussuunnitelman perusteiden mukaisesti opetuksen järjestäjän laatima opetussuunnitelma on voitu ottaa opetussuunnitelmassa määritellyn porrastuksen mukaisesti käyttöön 1.8.2004, mutta viimeistään 1.6.2006 kaikilla luokka-asteilla. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet sisältää määräykset opetussuunnitelmasta, opetuksen järjestämisen lähtökohdista, opetuksen toteuttamisesta, opetuksen yleisestä tuesta, erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden opetuksesta, kieli- ja kulttuuriryhmien opetuksesta, oppimistavoitteista ja opetuksen keskeisistä sisällöistä, oppilaan arvioinnista sekä erityisen koulutehtävän mukaisesta ja erityispedagogiseen järjestelmään tai periaatteeseen perustuvasta opetuksesta.

Tässä tutkimuksessa tarkastelen kahta viimeisintä lukion opetussuunnitelman perustetta. Edelleen voimassa oleva, viimeisin, lukion opetussuunnitelman perusteet 2019, on otettu käyttöön vuonna 2021 (Opetushallitus 2019). Aikaisempi, lukion opetussuunnitelman perusteet 2015, otettiin käyttöön vuonna 2016 (Opetushallitus 2015). Vuonna 2021 käyttöön otetuista perusteista käytän myöhemmin ilmausta LOPS 2021 ja aikaisemmasta ilmausta LOPS 2016. Ennen vuotta 2021 lukion opinnot koostuivat kursseista, joita tarvitsi suorittaa vähintään 75 kappaletta oppimäärän saavuttamiseksi (Opetushallitus 2015). Lukio-opinnot koostuivat pakollisista, syventävistä ja soveltavista kursseista. Nykyään lukiokoulutuksen oppimäärän laajuus on 150 opintopistettä, mikä koostuu pakollisista ja valtakunnallisesti valinnaisista opinnoista (Opetushallitus 2019). Pakolliset ja valtakunnallisesti valinnaiset opinnot on jäsennellyt 1–3 opintopisteen arvoisiksi moduuleiksi, joiden tavoitteet ja sisällöt määrätään lukion opetussuunnitelman perusteissa.

Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019 otettiin käyttöön vuonna 2021. Se sisältää määräykset opetussuunnitelman laatimisesta, lukiokoulutuksen tehtävästä, opetuksen toteuttamisesta, oppilaan ohjauksesta ja arvioinnista sekä ainekohtaisista tavoitteista ja keskeisistä sisällöistä. Lukion pakolliseen oppimäärään kuuluu kaksi opintopistettä

Maantiedettä käsittelevä sisältö kertoo oppiaineen tehtävän, yleiset tavoitteet ja arvioinnin perusteet sekä sen, miten laaja-alainen oppiminen yhdistetään maantieteen opintoihin (Opetushallitus 2019). Lisäksi perusteissa määrätään pakolliset ja valtakunnallisesti valinnaiset opinnot moduulikokonaisuuksina, sekä niiden tavoitteet ja keskeiset sisällöt.

Lukion opetussuunnitelman perusteet 2015 sisältää määräykset opetussuunnitelmasta, lukiokoulutuksen tehtävästä, opetuksen toteuttamisesta, opiskelijan ohjauksesta ja tukemisesta, oppimistavoitteista ja opetuksen keskeisistä sisällöistä sekä opiskelijan oppimisen arvioinnista. Maantiede ja muut oppiaineet määritellään ”oppimistavoitteet ja opetuksen keskeiset sisällöt” -otsikon alla. Lukion opetussuunnitelman perusteissa määrätään neljä maantieteen kurssikokonaisuutta, minkä lisäksi oppilaitokset ovat voineet tarjota paikallisissa opetussuunnitelmissa määriteltyjä syventäviä tai soveltavia opintoja. Tutkimuksen tuloksissa käsittelen tarkemmin maantiedon aineopetusta koskevia määräyksiä.

Etsin perusopetuksen sekä lukion opetussuunnitelman perusteista saamelaistiedon opetukseen liittyviä määräyksiä, ja vertailen molemmista eroja kahden viimeisimmän perusteen välillä.

3.3 Oppikirjat

Oppimateriaalien tuottajat tekevät Opetushallituksen kanssa yhteistyötä ja saavat tietoa opetussuunnitelmien perusteiden sisällöistä, jotta oppimateriaaleista voidaan tehdä opetussuunnitelman mukaisia (Suomen kustannusyhdistys 2026). Oppimateriaalin tekemiseen liittyy yleensä noin kahden vuoden mittainen projekti, jonka aikana etsitään työryhmään tekijöitä, työestetään ja testataan sisältöä, muokataan sisältöä palautteen avulla, markkinoidaan ja myydään teos sekä sisällytetään se opettajien koulutukseen. Opetushallitus ei kuitenkaan enää erikseen tarkista tai hyväksy oppikirjoja Suomessa (Finlex 507/1992). Oppilaitokset ja kunnat saavat itse päättää käyttämistään oppimateriaaleista, mutta opetuksen tulee seurata kansallisten opetussuunnitelman perusteiden mukaan laadittua paikallista opetussuunnitelmaa. Suurimpia oppikirjojen kustantajia Suomessa ovat Kustannusosakeyhtiö Otava sekä Sanoma Pro Oy eli entinen WSOY Oppimateriaalit Oy.

Opetussuunnitelman perusteet vaikuttivat kirjojen valintaan perusopetuksen sekä lukion osalta. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa määrätään vähemmistökansoista ja kulttuurisesta monimuotoisuudesta opettavan Suomea koskevan sisältökokonaisuuden kohdalla sekä ihmisiä ja kulttuureja koskevassa sisältöalueessa. Valitsin tutkimukseen

löytämistäni kirjasarjoista Suomea ja ihmismaantieteellisiä aihealueita käsittelevät kirjat, koska ajattelin niistä löytyvän parhaiten saamelais tietoa. Perusopetuksen oppikirjoista tarkastelen tutkimuksessa seuraavia WSOY Oppimateriaalit Oy:n tuottamia kirjoja, jotka ovat olleet käytössä 2004 vuonna voimaan tulleen perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden aikana:

1. Cantell, H., Jutila, H., Kankaanrinta, I.-K., Tammilehto, M., & Vaalgamaa, S. (2008). Maapallo. Suuntana Suomi (5. uud. p.). WSOY Oppimateriaalit.
2. Keskitalo, R., Laakso, K., Leivo, K., Petrelius, M., Rissanen, M., Saarilahti, M., Valtiala, S., Väärä, A., & WSOYpro oy, kustantaja. (2009). Avara. Suomi. WSOYpro.

Nykyisen 2014 voimaan tulleen perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden mukaisista kirjasarjoista tarkastelussa ovat seuraavat Suomea ja kulttuuria käsittelevät kirjat:

1. Cantell, H., Jutila, H., Keskitalo, R., Moilanen, J., Petrelius, M., Viipuri, M., & Sanoma Pro, kustantaja. (2017). Geoidi: ihmiset ja kulttuuri (1. painos.). Sanoma Pro Oy.
2. Fabritius, H., Jortikka, S., Mäkinen, L.-L., Nikkanen, T., Ahonen, J., & Otava, kustannusosakeyhtiö. (2018). Maa: kotina maailma (1. painos.). Kustannusosakeyhtiö Otava.
3. Fabritius, H., Jortikka, S., Mäkinen, L.-L., Nikkanen, T., Otava, kustannusosakeyhtiö, & Otava, kustantaja. (2019). Maa: Suomesta maailmalle (1. painos.). Kustannusosakeyhtiö Otava.
4. Alahuhta, E., Kirjosalo, T., Koski-Lammi, T., Maunuvaara, V., Puutio, T., & Sanoma Pro, kustantaja. (2025). Luode Ihmisten maailma. (2. painos.). Sanoma Pro.

Lukiossa käytetyissä maantieteen kirjasarjoissa eri kulttuureja ja muita ihmismaantieteellisiä teemoja käsitellään kolmannessa kirjassa, joka vastaa opetussuunnitelman perusteissa määrättyä kolmatta, vapaaehtoista, moduulia tai kurssia. Lukion maantieteen oppikirjoja on Kustannusosakeyhtiö Otavan sekä Sanoma Pro Oy:n tuottamina. Molempien kirjasarjojen kirjojen nimet ovat samat kuin opetussuunnitelman perusteissa määrättyjen moduuli- tai kurssikokonaisuuksien nimet, ja sisällöt vastaavat kurssikokonaisuuksia. Kolmannen moduulin sekä kirjan nimi on Yhteinen maailma. Lukion opetussuunnitelman perusteiden määrittelemien kurssien ja moduulien sisältöjen perusteella keskityn tässä tutkielmassa seuraaviin teoksiin:

1. Brander, N., Hiekka, S., Paarlahti, A., Ruth, C., Ruth, O., Koponen, J., Hildén, J., & Otava, kustannusosakeyhtiö. (2017). Manner. GE3, Yhteinen maailma (1. painos.). Kustannusosakeyhtiö Otava.
2. Brander, N., Hiekka, S., Paarlahti, A., Ruth, C., Ruth, O., & Otava, kustannusosakeyhtiö. (2023). Manner. 3, GE3 Yhteinen maailma (1. painos.). Kustannusosakeyhtiö Otava.
3. Cantell, H., Jutila, H., Lappalainen, S., Sorvali, M., Kolehmainen, J., & Sanoma Pro, kustantaja. (2017). Geos. 3, Yhteinen maailma (7., uudistettu painos.). Sanoma Pro Oy.
4. Cantell, H., Jutila, H., Kolehmainen, J., Lappalainen, S., Sorvali, M., & Sanoma Pro, kustantaja. (2021). Geos: lukion maantiede. 3, Yhteinen maailma (1. painos.). Sanoma Pro Oy.

4 Tulokset

4.1 Saamelaisuus peruskoulun maantiedon opetuksessa

4.1.1 Saamelaisuus peruskoulun opetussuunnitelmassa

Vuonna 2004 käyttöön otetuissa opetussuunnitelman perusteissa maantiedon kokonaisuudet on jaettu vuosiluokkien 5–6 ja 7–9 kokonaisuuksiin. Vuosiluokkien 5–6 kokonaisuus on yhteinen biologian aineopintojen kanssa. Vuosiluokkien 5–6 kokonaisuuden kohdalla perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa on aluksi kuvailtu aineen sisältöjä ja tavoitteita yleisellä tasolla sekä kerrottu opetuksen toteuttamisesta. Tavoitteiden mukaan oppilaiden tulee saada käsitys kulttuuriympäristöjen rikkaudesta sekä oppia arvostamaan ja suhtautumaan myönteisesti vieraisiin kulttuureihin. Hyvän osaamisen saavuttamisen edellytys on osata tunnistaa oman ja vieraiden kulttuurien piirteitä.

Myös vuosiluokkien 7–9 kokonaisuuden kohdalla opetussuunnitelman perusteissa on aluksi kuvailtu aineen sisältöjä ja tavoitteita sekä kerrottu opetuksen toteuttamisesta. Seuraavaksi perusteissa listataan oppimisen tavoitteita tarkemmin. Yhtenä tavoitteena on oppia tunnistamaan eri kulttuurien piirteitä sekä suhtautumaan myönteisesti erilaisten kulttuurien edustajiin. Opetussuunnitelman perusteissa määritellyt keskeiset sisällöt on jaettu neljään osaan; Maa – ihmisen kotiplaneetta, Eurooppa, Suomi maailmassa ja Yhteinen ympäristö. Suomi maailmassa -kokonaisuuden sisällöissä mainitaan Suomen väestö ja sen vähemmistökulttuurit. Saamelaisuus kuuluu tämän otsikon alle, mutta erikseen sitä ei ole mainittu. Opetussuunnitelman perusteisiin on kirjattu päättöarvioinnin kriteerit arvosanalle kahdeksan, joihin kuuluu muun muassa Suomen ja lähialueiden vähemmistökulttuurien tunteminen. Jonkinlainen tuntemus saamelaisista on siis vaatimuksena hyvään arvosanaan, ja opetussuunnitelman perusteiden mukaan voidaan olettaa saamelaisuuden kuuluvan opetettavaan sisältöön.

Vuoden 2014 perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa maantiedon ainekokonaisuus sijoittuu vuosiluokille 7–9. Tätä aikaisemmin maantiedon teemoja sisältävä oppiaine on ympäristöoppi. Ensin perusteissa määritellään maantiedon tehtävä oppiaineena. Seuraavaksi perusteissa on käsitelty työtapoja, opetuksen toteutusta, arviointia sekä maantiedon tavoitteisiin liittyviä keskeisiä sisältöjä, jotka on jaettu kuuteen sisältöalueeseen. Maantiedon tehtävänä on rakentaa kokonaiskuvaa monimuotoisesta maailmasta ja esimerkiksi ihmisen toiminnasta sekä

erilaisista kulttuureista. Sisältöalueista viidenteen ”S5 Ihmiset ja kulttuurit maapallolla” kuuluu tutustuminen kulttuureihin Suomessa ja muualla maailmassa sekä ihmisoikeuksien pohtiminen. Maantiedon opetuksen tavoitteet on jaettu kolmeentoista tavoitealueeseen, joiden perusteella oppilasta ohjataan pohtimaan kokemuksiaan osana itsearviointia. Tavoitealue T3 liittyy oppilaan osaamiseen eri kulttuurien ymmärtämisestä Suomessa sekä muualla, ja tavoitealue T13 liittyy oppilaan osaamiseen kulttuurien moninaisuuden arvostamisesta.

4.1.2 Saamelaisuus peruskoulun maantiedon oppikirjoissa

Vuonna 2008 painettu WSOY Oppimateriaalit Oy:n Maapallo kirjasarjan Suuntana Suomi -kirja johdattaa tutkimaan omaa kotimaata ja lähiympäristöä. Kirjan yksi osakokonaisuuksista käsittelee Suomen väestöä ja asutusta. Kokonaisuuden aloitusaukeamalla on kuva saamen lipusta ja taustalla Saamenmaan kartta. Lipun alla on selitys Saamenmaasta, saamelaisten määrästä ja saamen eri kielistä. Osakokonaisuuden ensimmäinen luku on kirjan kymmenes, ja sen otsikko on ”Alle promille maailman asukkaista”. Luvussa käsitellään suomalaisuutta. Yksi luvun alkuun listatuista avainsanoista on ”saamelaiset”. Luvussa käsitellään valtaväestöä, vähemmistöryhmiä ja paikalliskulttuureita. Saamelaiset ovat kirjan mukaan yksi Suomen perinteisistä vähemmistöryhmistä. Saamelaisista on luvun yhdessä alaluvussa lyhyt kuvaus, jossa tulee esille alkuperäiskansan asema, saamelaisten määrä, asuinalue sekä kieli. Vieressä on kuva naisesta yllään saamelaisasu. Kirjan lopussa olevasta hakemistosta löytyvät muun muassa käsitteet alkuperäiskansa, vähemmistöryhmä ja saamelaiset. Saamelaiset on hakemistossa määritelty Pohjoiskalotin alueella eläväksi alkuperäiskansaksi.

Vuonna 2009 painetussa WSOY Oppimateriaalit Oy:n Avara-kirjasarjan Suomi-kirjassa käsitellään luontoa ja ihmistä Suomessa. Saamelaisuus on osa kirjan vähemmistöjä käsittelevää lukua 13 ”Vähemmistöt elävät valtaväestön keskellä”. Luvussa saamelaisia käsitellään omassa alaluvussaan, jossa ensin mainitaan alkuperäiskansa-asema ja määritellään alkuperäiskansa. Saamelaisuutta käsittelevässä alaluvussa kerrotaan elinkeinojen, kulttuurin tai muun yleistiedon sijaan saamelaisten syrjintää ja sulauttamista koskevia asioita. Alaluvussa kerrotaan saamelaisten menettämistä alueista valtaväestön siirtyessä pohjoiseen, saamelaisten sulautumisesta valtaväestöön sekä saamelaisten kokemasta vainoamisesta. Kyseinen opetusmateriaali keskittyy siis enemmän saamelaisten ja valtaväestön väliseen politiikkaan ja saamelaisten oikeuksiin liittyviin konflikteihin. Saamen kielten nykyisestä asemasta ja aikaisemmasta kieltämisestä kerrotaan myös. Kirjan lopussa Lapin kulttuuria ja maisemia

käsittelevässä luvussa mainitaan saamelainen kulttuuri, joka on läsnä Lapin ihmisten elämässä. Esimerkkinä mainitaan monien kohteiden nimien olleen peräisin saamen kielestä. Hakemistosta löytyviä käsitteitä ovat esimerkiksi vähemmistö ja alkuperäiskansa, joiden yhteydessä on mainittu saamelaiset.

Vuonna 2017 painetussa Sanoma Pro Oy:n Geoidi: ihmiset ja kulttuuri -kirjassa kolmannessa luvussa ”Ihmisillä on erilaisia kulttuureja” käsitellään maailman eri kulttuureja. Luvun alussa on ensin määritelty käsitteitä, kuten kulttuuri ja globalisaatio. Luvussa käsitellään seuraavaksi suomalaista kulttuuria, mihin liittyen käsitteet enemmistö- ja vähemmistökulttuuri tulevat esille. Saamelaiset mainitaan suomalaista kulttuuria käsittelevässä luvussa Suomessa elävänä vähemmistönä. Suomalaista kulttuuria käsittelevän alaluvun jälkeen on erillinen saamelaisia käsittelevä alaluku. Alaluvussa kerrotaan saamelaisten olevan Pohjois-Euroopan alkuperäiskansaa. Saamelaisten asuinalue Saamenmaa, saamelaisten määrä sekä erilaiset saamelaiskielet ja oikeus saamenkieliseen opetukseen tuodaan esille. Kirjan mukaan monet saamelaiset asuvat kaupungeissa ja saavat elantonsa muista ammateista, mutta perinteiset elinkeinot, poronhoito ja kalastus, mainitaan. Lisäksi kirjan kymmenennessä luvussa käsitellään alueiden rajoja, ja kuvattuna on Saamenmaan lippu sekä kartta. Kirjan sanastosta löytyy määritelmät käsitteille; alkuperäiskansa, saamelainen ja Saamenmaa.

Vuonna 2017 painettu Kustannusosakeyhtiö Otavan Maa-kirjasarjan Kotina maailma -kirjassa saamelaisuus mainitaan maailman kulttuureja käsittelevässä kolmannessa luvussa ”Monikulttuurinen maailma”. Luvussa käsitteet alkuperäiskansa ja vähemmistökansa on määritelty ja niiden jälkeen on oma tietolaatikko saamelaisuudelle. Tietolaatikossa mainitaan saamelaisten määrän arvio, asuinalue, perinteiset elinkeinot, lippu, kansallispäivän viettäminen sekä se, että saamelaisista suuri osa asuu saamelaisalueen ulkopuolella. Kirja sisältää kuvauksia myös muista alkuperäiskansoista.

Vuonna 2018 painettu Kustannusosakeyhtiö Otavan Maa-kirjasarjan Suomesta maailmalle -kirjassa saamelaisuutta käsitellään yhdeksännessä luvussa ”Monikulttuurinen Suomi”.

Luvussa olevassa taulukossa mainitaan saamen kieli Suomen yhtenä virallisena kielenä. Luvussa tulevat esille myös saamelaisten alkuperäiskansan asema, saamelaisten asuinalue ja se, että monet heistä asuvat alueen ulkopuolella, saamelaiskäräjät sekä tietoa kolttasaamelaisten perinteisestä asuinalueesta ja uskontoa. Luvun lopussa on pohjoissaamelaisen henkilön oma kertomus saamelaisuudesta, jota ei muissa kirjoissa ole ollut. Kertomuksessa saamelainen

henkilö tuo esiin saamelaiden kulttuurin muuttuvana ja tekstissä nostetaan esiin myös saamelaisen kulttuurin säilyttämiselle tärkeitä asioita ja sitä rajoittavaa lainsäädäntöä.

Vuonna 2025 painettu Sanoma Pro Oy:n Luode-kirjasarjan Ihmisten maailma -kirjassa saamelaisuutta käsitellään seitsemännessä luvussa ”Maailmassa on erilaisia kulttuureja”. Luvun yhdessä alaluvussa tulee esiin saamelaiden asema Suomen ainoana alkuperäiskansana. Alaluvussa käsitellään myös alkuperäiskansojen sortoa. Luvun lopussa on tälle oppikirjalle tyypillinen ”Tiesitkö tämän?” -sivu, jonka aiheena on saamelainen kulttuuri. Saamelaisuutta käsittelevällä sivulla kerrotaan saamelaisalueesta, saamen kielistä, saamelaiden perinteisistä elinkeinoista sekä kansallispäivästä. Sivun kuvissa on saamen lippu, saamen kielialueiden kartta sekä saamelainen rap-artisti.

4.2 Saamelaisuus lukion maantiedon opetuksessa

4.2.1 Saamelaisuus lukion opetussuunnitelmassa

Tässä tutkielmassa tarkastellaan lukion opetussuunnitelman perusteista kahta viimeisintä. Viimeisin, lukion opetussuunnitelman perusteet 2019, on otettu käyttöön vuonna 2021 ja on edelleen voimassa. Aikaisempi opetussuunnitelman perusteet (2015) oli käytössä vuosina 2016–2021. Vuonna 2021 käyttöön otetuista perusteista käytän myöhemmin ilmausta LOPS 2021 ja aikaisemmasta ilmausta LOPS 2016. Molemmissa lukion opetussuunnitelmien perusteissa määritellään maantieteen aineopetuksessa yksi pakollinen kokonaisuus, josta vuoden 2015 opetussuunnitelman perusteissa käytetään sanaa kurssi ja vuoden 2019 perusteissa sanaa moduuli. Lisäksi maantieteestä tarjotaan lukiossa kolme muuta kokonaisuutta, jotka ovat valtakunnalliset syventävät kurssit tai valtakunnalliset valinnaiset moduulit. Kokonaisuuksien nimet ovat opetussuunnitelmien perusteissa pysyneet samoina, mutta niiden sisällöissä on muutoksia kahden viimeisen välillä.

Vuosina 2016–2021 maantieteen opintoja on lukiossa ollut pakollista suorittaa yhden kurssin verran. Vuoden 2021 jälkeen maantiedettä on ollut pakollista suorittaa kaksi opintopistettä. Pakollinen osuus koostuu ”GE1 Maailma muutoksessa” -kokonaisuudesta, jonka tavoitteet vaihtelevat hieman kahden opetussuunnitelman perusteiden välillä. Saamelaisuuteen, alkuperäiskansoihin tai kulttuureihin liittyvät teemat eivät opetussuunnitelman perusteiden mukaan kuulu lukion pakollisiin maantieteen opintoihin. Valtakunnallisesti valinnainen

kokonaisuus ”GE2 Sininen planeetta” ja ”GE4 Geomedia - tutki, osallistu ja vaikuta” löytyvät molemmista opetussuunnitelman perusteista. GE2-kokonaisuus käsittelee luonnonmaantieteellisiä ilmiöitä ja GE4-kokonaisuus maantieteellisen tiedon soveltamista tutkimuksessa. Opetussuunnitelmien perusteissa ei määritellä kummassakaan kokonaisuudessa saamelaisuutta tai alkuperäiskansoja käsitteleviä sisältöjä tai tavoitteita.

Lukion opetussuunnitelman perusteiden 2016 mukaan valtakunnallisesti syventävällä ”GE3 Yhteinen maailma” -kurssilla käsitellään ihmismaantieteellisiä ilmiöitä ja ihmistoiminnan alueellisia piirteitä. Kurssin näkökulma on kuitenkin luonnonvara- ja ympäristökeskeinen. Kurssilla on seitsemän tavoitetta ja kuuteen osaan jakautuvat keskeiset sisällöt. Kurssin tavoitteisiin kuuluvat muun muassa eri kulttuurien tunteminen ja niiden moninaisuuden arvostaminen, sekä ihmisoikeuksien kunnioittaminen. Tavoitteena on myös ymmärtää kulttuurisesti ja sosiaalisesti kestävä kehityksen merkitys tulevaisuudelle. Kurssin keskeisiin sisältöihin kuuluvat väestöön ja asutukseen liittyen kulttuurien moninaisuus ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Suoria mainintoja saamelaisuudesta tai alkuperäiskansoista ei ole.

Lukion opetussuunnitelman perusteiden 2021 mukainen ”GE3 Yhteinen maailma” moduuli sisältää tavoitteita kulttuuristen piirteiden ja erojen tunnistamisesta, moninaisuuden arvostamisesta sekä ihmisoikeuksien toteutumisesta. Keskeisissä sisällöissä mainitaan ”väestö, asutus ja kulttuuri” otsikon alla kulttuurien moninaisuus, alueellinen identiteetti sekä ihmisoikeuksien toteutuminen ja alkuperäiskansojen asema. Kaikkia teemoja käsitellään opetussuunnitelman perusteiden mukaan alueellisesta näkökulmasta.

4.2.2 Saamelaisuus lukion oppikirjoissa

Vuonna 2017 painettu LOPS 2016 -mukainen kustannusosakeyhtiö Otavan Manner-kirjasarjan kolmas kirja *GE3, Yhteinen maailma*, sisältää muutaman maininnan saamelaisuudesta, mutta erillistä lukua tai tarkempaa määritelmää ei löydy. Kirjan neljännessä luvussa ”Eriarvoinen maailma” puhutaan maapallon eri kulttuuripiireistä. Luvun alussa määritellään käsite valtakulttuuri, ja valtakulttuurien rinnalla esiintyvä vähemmistökulttuuri. Saamelaisuus mainitaan esimerkkinä Suomen, Ruotsin ja Norjan alueiden vähemmistökulttuurista. Lisäksi saamelaisista mainitaan inarinsaamelaiset ja kolttasaamelaiset esimerkkinä paikalliskulttuureista. Luvussa käsitellään seuraavaksi assimilaatiota ja kulttuurista

identiteettiä, mutta enempää esimerkkejä tai mainintoja saamelaisuudesta ei ole. Lisäksi saame on mainittu maailman uskontoja ja kieliä kuvaavassa kartassa.

Kirjan ensimmäisessä luvussa käsitellään alueellista identiteettiä. Saamelaisuus tulee esille kartassa, jonka otsikko on ”Kunnat, joissa saamen kielellä on virallinen asema”. Kyseisessä kartassa on kuvattu Fennoskandian aluetta, josta on eroteltu kunnat Norjan, Ruotsin ja Suomen alueelta sekä kielialueen raja ja kaupungit, joissa on merkittävää saamelaisasutusta. Karttakuvan kuvatekstissä kerrotaan, että valtioiden sisällä saattaa olla valtaväestöstä poikkeavia kansoja, ja alueellinen identiteetti voi olla asuin- ja synnyinpaikan suhteen kahtiajakautunut. Kuvatekstissä mainitaan, että saamelaiset ovat muuttaneet ahkerasti pois perinteisiltä asuinalueiltaan kaupunkeihin. Kuvatekstissä mainitaan myös saamelaisten itsehallintoelin, saamelaiskäräjät, jonka mukaan Suomessa saamelaisia asuu yli kahdessasadassa kunnassa.

Vuonna 2022 painetun LOPS 2021:n mukainen versio Manner-kirjasarjan kolmannesta kirjasta on jäsentelyltään hieman erilainen. Kirjan sisältö on muutettu todennäköisesti opetussuunnitelman vaihtumisen ja muiden maailmassa tapahtuvien ajankohtaisempien tapahtumien seurauksena. Muutokset eivät tämän kirjan kohdalla kuitenkaan koske saamelaistietoa, jonka määrä tai sisältö painosten välillä ei ole muuttunut merkittävästi. Uudemmassa painoksessa maininnat saamelaisuudesta löytyvät kirjan kolmannesta luvusta, jonka otsikko on ”Kulttuurien moninaisuus”. Myös tässä luvussa käsitellään kulttuuripiirejä ja määritellään valta- sekä vähemmistökulttuuria. Saamelaisuus mainitaan Suomen, Ruotsin, Norjan ja Venäjän alueiden alkuperäiskansana, ja luvussa on myös paikalliskulttuurien esimerkki saamelaisista; inarinsaamelaiset ja kolttasaamelaiset, kuten aikaisemmassakin painoksessa.

Myös uudemmassa kirjassa on maailman uskontoja ja kieliä kuvaava kartta, jossa saame mainitaan. Lisäksi kunnista, joissa saamen kielellä on virallinen asema, kuvaava kartta löytyy uudemmasta painoksesta. Karttakuvan kuvatekstin sanavalinnoissa on muutoksia, mutta sisällöltään se on samanlainen. Esimerkiksi perinteisiltä alueilta muuttamista ei enää ole kuvailtu ”ahkeraksi” ja tällä kertaa kuvatekstissä kerrotaan, että saamelaiskäräjien mukaan saamelaisista 60 prosenttia asuu saamelaisalueen ulkopuolella. Manner-kirjojen hakemistoissa ei ole määritelmää saamelaisuudelle tai esimerkiksi alkuperäiskansalle. Vuonna 2017 painetun version hakemistosta löytyy aiheeseen liittyen muun muassa assimilaation käsite, ja vuonna

2021 painetun version hakemistosta käsitteet alueellinen identiteetti, kulttuurinen identiteetti, paikalliskulttuuri ja vähemmistökulttuuri.

Sanoma Pro Oy:n GEOS 3 Yhteinen maailma (LOPS 2016) -kirjasta saamelais tieto puuttuu kokonaan. Kirja sisältää luvut ”Kulttuuri ja alueellinen identiteetti” sekä ”Väestö”, joissa käsitellään muun muassa enemmistö- ja vähemmistökulttuureita, alueellista identiteettiä, assimilaatiota ja kulttuuripiirejä. Saamelaisia ei kuitenkaan mainita kirjan varsinaisissa sisällöissä edes esimerkkinä minkään aiheen yhteydessä. Ainoa maininta saamelaisuudesta on kirjan käsittehakemistossa, jossa sana vähemmistökulttuuri on selitetty, ja saamelaiset mainitaan esimerkkinä vähemmistökulttuurista Suomessa. Saamelaisuutta tai alkuperäiskansoja ei ole määritelty tässäkään kirjassa.

Sanoma Pro Oy:n GEOS 3 kirjan kohdalla muutos opetussuunnitelman perusteiden vaihtumisen välillä on huomattava. Kirjan viidennen luvun otsikko on ”Kulttuurit, ihmisoikeudet ja alueellinen identiteetti”. Luvussa käsitellään kulttuuria havainnollistavien kuvien avulla. Myös tässä kirjassa käsitteet enemmistö-, vähemmistö- ja paikalliskulttuuri määritellään. Tämän jälkeen luvussa on alaluku, jossa käsitellään saamelaisia ja romaneita, Suomen kieli- ja kulttuurivähemmistöjä. Alaluvun alussa saamelaiset määritellään Suomessa ja Pohjois-Euroopassa asuvina alkuperäiskansoina. Lisäksi kappaleessa selitetään käsite alkuperäiskansa ja kerrotaan alkuperäiskansoille tyypillisiä piirteitä. Sivun laidassa on myös infolaatikko, jossa on listattu alkuperäiskansoille tyypillisiä piirteitä. Luvussa on kuva saamelaispuvusta, jonka yhteydessä mainitaan myös kulttuurinen ominisuus, jota vähemmistöt joutuvat joskus kokemaan.

Viidennen luvun saamelaisuutta käsittelevässä alaluvussa myös saamelaisille myönnetty alkuperäiskansan asema mainitaan. Alkuperäiskansojen asema on lisätty 2021 voimaan tulleisiin opetussuunnitelman perusteisiin ”Yhteinen maailma” -moduulin sisältöihin, ja on huomattavissa etenkin seuraavassa lainauksessa: ”Tästä huolimatta saamelaiset eivät aina voi harjoittaa heidän alkuperäisiä elinkeinojaan, kuten poronhoitoa ja kalastusta, niin kuin kului. Tämä johtuu siitä, että alueen muussa maankäytössä ei ole otettu huomioon sitä, että se rajoittaa saamelaisten oikeuksia. Saamenmaan alueella onkin ollut paljon ristiriitoja maankäyttöön liittyen.” (Cantell ym. 2021). Luvussa mainitaan erikseen myös alkuperäiskansojen kokemaa syrjintää.

Vuonna 2021 painettu GEOS 3 sisältää lisäksi erikseen arktisia alueita käsittelevän kahdennentoista luvun ”Napa-alueet muutoksessa – alueellinen esimerkki ihmismaantieteen ilmiöistä”, jossa arktisen alueen alkuperäiskansoihin syvennyttään vielä enemmän. Luvussa on kartta, johon on kuvattu arktisen alueen alkuperäiskansat, ja myös muu tieto on osittain yleistetty kuvaamaan myös muiden kuin saamelaisten olosuhteita. Luvussa kerrotaan saamelaisten ja muiden alkuperäiskansojen tyypillisistä elinkeinoista, ja niiden historiaa sivutaan hieman. Arktisten alueiden alkuperäiskansojen kulttuurien uhaksi mainitaan esimerkiksi kaivostoiminnan perässä saapuneet uudisasukkaat, lähetystyö sekä koulutuksen saaminen vain valtaväestön kielellä. Nykyäänkin koulutus alkuperäiskansan omalla kielellä on harvassa, ja suurimmiksi uhkiksi alkuperäiskansojen kulttuureille mainitaan yhteydet muuhun maailmaan, ilmastonmuutos sekä luontokato.

Alaluku 12.2. käsittelee saamelaisia. Alaluvussa mainitaan saamelaisten asema EU:n ainoana alkuperäiskansana. Saamelaisten kotiseutualue, Saamenmaa, rajataan ja kuvataan kartassa, ja saamelaisten määrälle annetaan arvio. Saamenmaan kartan lisäksi kirjassa on kuva Saamen lipusta ja selitteessä sen symboliikkaa. Saamen kieliä käsitellään omassa alaluvussaan, jossa mainitaan myös mahdollisuus opetukseen omalla kielellä sekä nykyajan uhkia kielten säilymiselle. Seuraavassa alaluvussa käsitellään liikkumista saamelaisalueella, sekä kerrotaan saamelaisten itsehallintoelimestä, saamelaiskäräjistä. Viimeiseksi palataan saamelaisten elinkeinoihin ja niitä uhkaaviin tekijöihin vielä erillisessä alaluvussa. Myös ILO 169 -sopimuksesta sekä saamelaisten maa- ja metsäoikeuksista kerrotaan luvussa omissa infolaatikoissaan. Lisäksi kirjan käsittelemisessä määritellään esimerkiksi käsitteet; alkuperäiskansa, assimilaatio, kulttuurin omiminen, kulttuuri-identiteetti, monikulttuurisuus, saamelaiset, saamelaiskäräjät ja vähemmistökulttuuri.

5 Pohdinta ja johtopäätökset

Saamelaisuutta ei suoraan mainita perusopetuksen opetussuunnitelman periaatteissa maantiedon aineopetuksen kohdalla, mutta se kuuluu aikaisemman sekä nykyisen opetussuunnitelman perusteiden määrittelemiin sisältöihin Suomen alueen vähemmistökulttuurina. Useat tavoitteet ja sisällöt opetussuunnitelman perusteissa listaavat kulttuurien monimuotoisuuden hallitsemisen sekä kunnioittamisen. Suomen vähemmistökulttuurien maininnan vuoksi voidaan olettaa, että saamelaisuus tulisi sisällyttää opetukseen jollakin tasolla. Tarkempia kriteerejä ei määritellä saamelaisuustiedon opetuksesta.

Vaikka saamelaisuuden opetuksesta maantiedon aineopinnoissa ei määrätä opetussuunnitelman perusteissa, se sisältyi silti kulttuuria ja vähemmistöjä koskeviin oppikirjoihin. Aikaisemman opetussuunnitelman aikaisissa kirjoissa saamelaisuutta koskevan tiedon sisällöt eroavat tarkastelussa olleiden kirjojen välillä. Toisessa keskitytään yleisiin faktoihin kansasta, kuten määrään, asuinalueeseen, lippuun ja kieleen. Toisessa kirjassa keskitytään saamelaista kulttuuria koskevan tiedon sijaan kansan kokemaan syrjintään valtaväestön toimesta. Molemmissa vanhemmissa kirjoissa, sekä kaikissa uudemmissa kirjoissa saamelaisuuden yhteydessä tulee esille se, että he ovat Suomen alueella asuva alkuperäiskansa. Vanhemmissa kirjoissa saamelaisuutta koskeva tieto on osa vähemmistöjä käsitteleviä lukuja, kun taas uudemmissa kirjoissa saamelaisuutta on käsitelty luvuissa, joiden aiheena on kulttuuri ja monikulttuurisuus.

Tutkimuksessa käsitellyt kaikki uudemman, nykyään voimassa olevan perusopetuksen opetussuunnitelman aikaiset kirjat sisältävät tietoa saamelaisuudesta. Jokaisessa kirjassa on saamelaisuuden käsittelylle omistettu vähintään yhden luvun alaluku. Kirjoissa tulevat usein esille määritelmä saamelaisuudesta Suomen alueen alkuperäiskansana, saamelaisten perinteinen asuinalue, saamen kielet, lippu sekä perinteiset elinkeinot. Harvemmissa kirjoissa käsitellään saamelaisten kokemaa syrjintää tai mennään syvemmälle yhteiskunnallisiin aiheisiin tai edes saamelaiseen kulttuuriin. Tiedon määrä ja sisällöt vaihtelevat kuitenkin kirjojen välillä.

Kummassakaan viimeisistä lukion opetussuunnitelman perusteista ei suoraan määritellä, että maantieteen opinnoissa täytyisi käsitellä saamelaisuutta. Saamelaisuus mainitaan opetussuunnitelman periaatteissa kielten ja historian opintojen yhteydessä, mutta maantiedon

kohdalla on tulkinnanvaraista, voitaisiinko opetus järjestää ilman että saamelaisia mainittaisiin kertaakaan. Opetussuunnitelman perusteet asettaa tavoitteita ja sisältöjä lukion kursseille. Sisällöt ovat laajoja kokonaisuuksia, jotka jakautuvat moniin pienempiin osa-alueisiin, ja joita kaikkia ei ole lueteltu erikseen. Esimerkiksi kulttuurien kohdalla ei opetussuunnitelman perusteisiin ole määritelty jokaisen kulttuurin opetusta erikseen. Saamelaisuus ja muut alkuperäiskansat ovat merkittävä osa maailman monikulttuurisuutta, jota opetussuunnitelman mukaan tulee käsitellä opetuksessa. Opetussuunnitelmien tavoitteiden ja sisältöjen välillä on myös tapahtunut muutosta. Alkuperäiskansojen asema on lisätty viimeisimpään lukion opetussuunnitelman perusteisiin, ja tulee nykyään sisällyttää opetukseen.

Lukion kirjoissa aikaisemman opetussuunnitelman aikaisten kirjojen maininnat saamelaisuudesta olivat hyvin suppeita. Toisessa kirjassa esille tulivat saamen kielet, saamelaiskäräjät, ja saamelaisuus mainittiin esimerkkinä vähemmistökulttuurista sekä paikalliskulttuurista. Toinen kirjoista sisälsi vain yhden maininnan kirjan käsittelemisestä toisen sanan yhteydessä. Saamelaisuutta oli kirjoissa käytetty lähinnä esimerkkinä muiden asioiden selkeyttämiseksi, eikä kummassakaan saamelaisuutta käsitelty omana aiheenaan. Kummassakaan kirjoista ei käsittelemisessä ollut määritelmää saamelaisuudelle tai edes alkuperäiskansoille. Lukiossa käytössä olevan Manner-kirjasarjan maantieteen kirjan sisällöt eivät juuri muuttuneet saamelaistiedon osalta painosten välillä, vaikka opetussuunnitelman perusteet vaihtui. Huomattavaa muutosta on tapahtunut Sanoma Pro Oy:n GEOS 3 Yhteinen maailma -kirjassa, jossa on kaikkiin muihin kirjoihin verrattuna eniten saamelaistietoa. Saamelaistiedon lisäämisen syynä voi olla esimerkiksi alkuperäiskansojen aseman lisäys opetussuunnitelman perusteiden määrittämiin sisältöihin, sekä mahdollinen yhteiskunnallinen paine ja konteksti ajankohtaisista kiistoista. Samanlaista vaikutusta ei ole huomattavissa toisen lukion maantieteen oppikirjan kohdalla.

Monessa sekä lukion että peruskoulun kirjassa kerrotaan useiden saamelaisten asuvan saamelaisalueen ulkopuolella, etenkin Helsingissä ja muissa kaupungeissa. Oppikirjoissa ei kuitenkaan aina kerrota syitä, jotka voivat olla muuttamisen taustalla. Yhdessä kirjassa saamelaisten muuttamista saamelaisalueelta pois on kuvailtu ahkeraksi, mikä voi luoda mielikuvan saamelaisten suuresta vapaaehtoisesta ryntäyksestä pois alkuperäisiltä alueilta, ja saada ajattelemaan, että saamelaiset ovat aina halunneet pois alueiltaan eikä mitään väärää ole koskaan tehty. Saamelaisten muuttamisen taustalle liittyy kuitenkin historiallisesti

sulauttamispolitiikkaa ja esimerkiksi väistymistä valtaväestön tieltä heidän tullessaan saamelaisalueelle. Sana ”ahkerasti” on kirjan myöhemmässä versiossa poistettu tekstistä.

Saamelaisuutta ei suoraan määrätä maantiedon aineopetuksessa, mutta sen voidaan olettaa kuuluvan aihekokonaisuuksiin, jotka tulee sisällyttää opetukseen. Tulokset saamelaistiedosta oppikirjoissa ovat hyvin kirjakohtaisia, sillä saamelaistiedon määrä ja laatu vaihtelevat niiden välillä. Tulosten perusteella on mahdotonta muodostaa yleistettävää käsitystä, joka kertoisi saamelaistiedon opetuksesta jokaisessa peruskoulussa tai lukiossa ympäri Suomen. On hyvä huomioida myös se, että suuri osa nuorista valitsee peruskoulun jälkeen lukion sijaan ammattikoulun, eivätkä lukio-opinnot valinneista opiskelijoista kaikki päädy osallistumaan maantiedon valinnaisiin opintoihin. Saamelaisuus ei ole osa lukion pakollisia maantieteen opintoja. Maantiedon opetuksesta saatu saamelaistieto on siis todennäköisesti suurella osalla suomalaisista peräisin peruskoulusta. Parhaiten saamelaistietoa suomalaisessa koulujärjestelmässä oppii lukion valinnaisella kolmannella moduulilla, mutta oikeastaan vain, jos nykyisistä maantiedon oppikirjoista lukiossa on käytössä GEOS-kirjasarja.

Tutkimuksen aihetta olisi mahdollista jalostaa tarkempaan ja laajempaan tutkimukseen saamelaistiedon opetuksesta suomalaisessa koulujärjestelmässä. Tässä tutkielmassa käytössä ovat vain muutamat oppikirjat, joiden lisäksi opetuksessa hyödynnetään paljon muita oppimateriaaleja. On mahdollista, että osa koulussa opetettavasta saamelaistiedosta on jäänyt huomaamatta tutkimukseni rajautuessa vain oppikirjojen sisältöihin. Kunnat tai oppilaitokset muodostavat omat opetussuunnitelmansa valtakunnallisten opetussuunnitelman periaatteiden mukaan. Voi siis myös olla mahdollista, että joillain alueilla tai joissain kouluissa Suomessa saamelaistiedon opetus on määritelty tarkemmin, ja sisällöt ovat runsaampia. Tämän selvittäminen vaatisi kuitenkin laajempaa tutkimusta erillisistä opetussuunnitelmista, sekä koulukohtaisia kuvauksia opetuksesta. Maantiede on vain yksi opetettavista aineista ja pieni osa koululaitosta. Saamelaisuus voi olla näkyvillä myös koulun muissa opetettavissa aineissa, ja esimerkiksi lukion opetussuunnitelman periaatteissa käsitys Suomen väestöryhmistä mainitaan historian aineopintojen kohdalla.

Löysin tarkastelemistani kirjoista mielestäni laajemmin saamelaistietoa, kuin aikaisemmin mainitussa Tuuli Miettusen Opetus- ja kulttuuriministeriön asettamalle saamen kielten ja saamenkielisen opetuksen kehittämistyöryhmälle suoretussa selvityksessä. Tutkimuksessa oli tarkastelussa enemmän maantiedon oppikirjoja, koska käytössä oli uudempiakin teoksia sekä

lukion oppikirjoja. Jonkinlaista saamelaistietoa on jokaisessa kirjassa. Samankaltaista analyysia voisi toteuttaa lukiotasolle sekä uusia niitä uudistuneiden opetussuunnitelmien perusteiden jälkeen, jotta muutosta voitaisiin seurata. Saamelaisuutta koskeva tieto ei ole jakautunut tasan nykyisten oppikirjojen välillä, ja olisi edelleen syytä kuunnella itse saamelaisia sekä miettiä, mitä voitaisiin muuttaa ja millaista tietoa vielä kaivattaisiin opetukseen? Tulisi myös pohtia pitäisikö alkuperäiskansoista ja saamelaisuudesta opettamisesta määrittää vielä tarkemmin opetussuunnitelmatasolla. Saamelaisten totuus- ja sovintokomission ehdotuksien mukaan valtion tulee turvata saamelaisten rajat ylittävä yhteistyö myös opetuksessa ja koulutuksessa (Valtioneuvosto 2025b). Saamelaisia koskevaa tietoa tulee sisällyttää laajasti perusopetuksen ja lukiokoulutuksen opetussuunnitelmiin sekä opettajien koulutukseen.

Lähteet

- Alahuhta, E., Kirjosalo, T., Koski-Lammi, T., Maunuvaara, V., Puutio, T., & Sanoma Pro, kustantaja. (2025). Luode Ihmisten maailma. (2. painos.). Sanoma Pro.
- Brander, N., Hiekka, S., Paarlahti, A., Ruth, C., Ruth, O., & Otava, kustannusosakeyhtiö. (2023). Manner. 3, GE3 Yhteinen maailma (1. painos.). Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Brander, N., Hiekka, S., Paarlahti, A., Ruth, C., Ruth, O., Koponen, J., Hildén, J., & Otava, kustannusosakeyhtiö. (2017). Manner. GE3, Yhteinen maailma (1. painos.). Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Cantell, H., Jutila, H., Kankaanrinta, I.-K., Tammilehto, M., & Vaalgamaa, S. (2008). Maapallo. Suuntana Suomi (5. uud. p.). WSOY Oppimateriaalit.
- Cantell, H., Jutila, H., Keskitalo, R., Moilanen, J., Petrelius, M., Viipuri, M., & Sanoma Pro, kustantaja. (2017). Geoidi : ihmiset ja kulttuuri (1. painos.). Sanoma Pro Oy.
- Cantell, H., Jutila, H., Kolehmainen, J., Lappalainen, S., Sorvali, M., & Sanoma Pro, kustantaja. (2021). Geos: lukion maantiede. 3, Yhteinen maailma (1. painos.). Sanoma Pro Oy.
- Cantell, H., Jutila, H., Lappalainen, S., Sorvali, M., Kolehmainen, J., & Sanoma Pro, kustantaja. (2017). Geos. 3, Yhteinen maailma (7., uudistettu painos.). Sanoma Pro Oy.
- Fabritius, H., Jortikka, S., Mäkinen, L.-L., Nikkanen, T., Ahonen, J., & Otava, kustannusosakeyhtiö. (2018). Maa: kotina maailma (1. painos.). Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Fabritius, H., Jortikka, S., Mäkinen, L.-L., Nikkanen, T., Otava, kustannusosakeyhtiö, & Otava, kustantaja. (2019). Maa: Suomesta maailmalle (1. painos.). Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Finlex 507/1992 (1992) Asetus peruskouluasetuksen eräiden säännösten kumoamisesta. Finlex. <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/saaduskokoelma/1992/507>
- Elo, S., Kajula, O., Tohmola, A. & Kääriäinen, M. (2022) Laadullisen sisällönanalyysin vaiheet ja eteneminen. *Hoitotiede* 2022, 34 (4), 215–225. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:oulu-202402061597>
- Hætta, O. M. (2008). *The Sami : an arctic indigenous people* (2nd ed., 1st issue.). Davvi girji.
- Joona, J. (2013). Suomen metsäsaamelaiden historiasta. teoksessa E. Sarivaara, K. Määttä, & S. Uusiautti (Toimittajat), *Kuka on saamelainen ja mitä on saamelaisuus : identiteetin juurilla* (2013 toim., Sivut 9-31). Lapin yliopisto.

- Joona, T. (2013). Vielä sananen ILOsta: alkuperäiskansasopimus ja Suomen haasteet. In E. Sarivaara, K. Määttä, & S. Uusiautti (Eds.), *Kuka on saamelainen ja mitä on saamelaisuus : identiteetin juurilla* (2013 ed., pp. 145-163). Lapin yliopisto.
- Keskitalo, P., Määttä, K., & Uusiautti, S. (2014). Sámi education in Finland. In *Early child care and education in Finland* (pp. 39-53). Routledge.
- Keskitalo, R., Laakso, K., Leivo, K., Petrelius, M., Rissanen, M., Saarilahti, M., Valtiala, S., Väärä, A., & WSOYpro oy, kustantaja. (2009). *Avara. Suomi*. WSOYpro.
- Kuokkanen, R. (2020). Pohjoismainen asuttajakolonialismi ja vuoden 2017 Tenosopimus. *Historiallinen Aikakauskirja*, 118(4), 534–539. <https://doi.org/10.54331/haik.140763>
- Laki saamelaiskäräjistä 974/1995 (1995) Finlex. (Viitattu 23.2.2026).
https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/1995/974#chp_3_sec_18
- Lehtola, V.-P. (2015). *Saamelaiset : historia, yhteiskunta, taide* (Päivitetty laitos). Puntsi.
- Miettunen, T. (2020). Saamelaistietoa vai puuttuvaa tietoa saamelaisista? : Selvitys saamelaistiedosta peruskoulun suomen- ja ruotsinkielisissä oppimateriaaleissa. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2020:29. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-832-8>
- Opetushallitus (2014) *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014*. Opetushallitus.
- Opetushallitus (2015) *Lukion opetussuunnitelman perusteet 2015: nuorille tarkoitettu lukiokoulutuksen opetussuunnitelman perusteet*. Opetushallitus.
- Opetushallitus (2019) *Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019: nuorille tarkoitettu lukiokoulutuksen opetussuunnitelman perusteet*. Opetushallitus.
- Opetushallitus (n.d.a) *Oppivelvollisuus*. Opetushallitus, Helsinki. (Viitattu 24.3.2026.)
<https://www.oph.fi/fi/oppivelvollisuus>
- Opetushallitus (n.d.b) *Saamelaiset ja saamenkieliset oppijat*. Opetushallitus, Helsinki (Viitattu 10.4.2026.) <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/saamelaiset-ja-saamenkieliset-oppijat>
- Opetushallitus (n.d.c) *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet*. Opetushallitus, Helsinki. (Viitattu 4.4.2026.)
- Opetushallitus. (2004). *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004 : oppivelvollisille tarkoitettu opetussuunnitelman perusteet : perusopetukseen valmistavan opetuksen opetussuunnitelman perusteet : lisäopetuksen opetussuunnitelman perusteet*. Opetushallitus.

- Rowe, A. C., & Tuck, E. (2017). Settler Colonialism and Cultural Studies: Ongoing Settlement, Cultural Production, and Resistance. *Cultural Studies, Critical Methodologies*, 17(1), 3–13. <https://doi.org/10.1177/1532708616653693>
- Saamelaiskäräjät (päivä) Oikeusministeriö <https://oikeusministerio.fi/saamelaiskarajat>
- Samediggi (23.2.2025) Tietoa meistä. Saamelaiskäräjät, Inari. <https://samediggi.fi/tietoa-meista/#usein-kysyttya>
- Sarivaara, E., Määttä, K., Uusiautti, S., Lapin yliopistokustannus, kustantaja, & Saamelaisten historia, elämäntavat ja kulttuuri. (2013). Kuka on saamelainen ja mitä on saamelaisuus : identiteetin juurilla. Lapin yliopistokustannus.
- Suomen kustannusyhdistys (2026) Näin oppimateriaali syntyy. Suomen kustannusyhdistys. (Viitattu 6.4.2026.) <https://kustantajat.fi/mita-kustantaja-tekee/nain-oppimateriaali-syntyy>
- Tuominen, I. (2025). Uudistunut saamelaiskäräjälaki ja viranomaisten velvollisuus neuvotella saamelaiskäräjien kanssa – Mikä muuttui?. *Lakimies*, 123(6), 943–963. <https://journal.fi/lakimies/article/view/173138>
- Valtioneuvosto (2025a) ”Haluan, että kansani elämä paranee” : saamelaisten totuus- ja sovintokomission loppuraportti OSA I. (2025). Valtioneuvosto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-940-3>
- Valtioneuvosto (2025b) ”Haluan, että kansani elämä paranee” : yhteenveto saamelaisten totuus- ja sovintokomission ehdotuksista. (2025). Valtioneuvosto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-980-9>
- Valtioneuvosto (2025c) ”Kyllä se on yhtä taistelua” : Saamelaisten totuus- ja sovintokomission loppuraportti OSA II, kuulemiset. (2025). Valtioneuvosto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-984-7>
- Venkatesan, P. (2017). Indigenous People. IntechOpen. <https://doi.org/10.5772/65629>